

Paddenstoelen in de schijnwerpers

foto Wim Ozinga

Een nieuw preadvies bundelt de voor terreinbeheerders relevante informatie over deze lastige soorten-groep. Een goede toegankelijkheid en toegesneden kennis moet beheerders verleiden in hun werk meer rekening te houden met paddenstoelen.

Een 'ondergeschoven kindje', noemt project-leider Wim Ozinga de taxonomische groep – zowel bij beleid als beheer. De onderzoeker van Alterra vindt de aandacht die OBN nu aan paddenstoelen schenkt terecht. Ze spelen immers een sleutelrol in het functioneren van ecosystemen, bijvoorbeeld doordat mycorrhizapaddenstoelen bomen helpen bij hun opname van voedingsstoffen. Het helpt dus bij de vitaliteit van het bosesysteem. Daarnaast vertegenwoordigen ze een groot deel van de biodiversiteit: alleen al in Nederland leven ruim 5000 soorten. Tenslotte is een groot aantal soorten kwetsbaar of bedreigd. Volgens Ozinga is er over de ecologie van paddenstoelen veel bekend, maar is de ken-

nis versnipperd of staat het in voor beheerders slecht toegankelijke rapporten. "Daarom hebben we de actuele stand van kennis nu eens op een rij gezet." Dat heeft een kloek rapport opgeleverd, met veel foto's en figuren. Band 1 is meer algemeen en gaat over ecologie en achtergronden. Band 2 bespreekt de paddenstoelenbiotopen per beheertype. Ozinga: "Met deze indeling hebben we het de beheerder gemakkelijk gemaakt om wanneer hij een beheerplan opstelt ook even de tekst van de betreffende beheertypen in dit rapport door te lezen." Het OBN-deskundigenteam Droog zandlandschap begeleidde het onderzoek van Alterra en de Paddenstoelenstichting. Beide organisaties zorgden bovendien voor cofinanciering.

Mycologische hotspots

Worden er volgens Ozinga in het natuurbeheer kansen gemist omdat beheerders (te) weinig aandacht hebben voor paddenstoelen? Soms wel, vindt hij. Omdat paddenstoelen andere eisen aan de standplaats stellen dan planten, reageren ze anders op beheermaatregelen. Door onwetendheid kunnen zo

De avondroodstekelzwam is één van de vele paddenstoelensoorten waarvoor Nederland een grote internationale verantwoordelijkheid heeft. De schimmel groeit vooral in schrale wegbermen bij oude bomen.

belangrijke mycologische waarden verloren gaan. Als voorbeeld noemt hij oude bossen op arme bodems. "Als je daar sterk dunt benadeel je veel kenmerkende paddenstoelen." In het algemeen hebben naast oude bossen met reliëfrijke plekjes waar weinig strooisel ophoopt, ook langdurig onbewerkte graslanden, oude lanen en schrale wegbermen met bomen vaak bijzondere mycologische waarden. Dit zijn refugia voor bedreigde paddenstoelen waar de beheerder terughoudend zou moeten zijn met bodemverstoring en dunning. Ozinga: "Er is al veel winst te behalen als de beheerder de mycologische hotspots in zijn terrein kent. Hiervoor is het niet eens nodig dat hij alle soorten herkent." Het liefst zou hij zien dat mycologen (veelal vrijwilligers, die het leuk vinden om naar paddenstoelen te kijken) en beheerders nauwer gaan samenwerken. "Immers ook een goedwillende beheerder kan niet veel met een kale soortenlijst. Met dit rapport proberen we tussen hen een brug te slaan."

Wasplatenreservaat

Paddenstoelen zijn al 30 jaar de hobby van Herman Sieben, projectmanager bij Staatsbosbeheer. Hij snapt best waarom zo weinig terreinbeheerders veel kennis hebben van paddenstoelen: "Het is moeilijk. Er zijn duizenden soorten in Nederland en determineren kan lastig zijn; bij een aantal soorten heb je echt een microscoop nodig. Het is veel ingewikkelder dan vaatplanten. Zo vond ik net nog een papegaaizwammetje, helemaal oud en verbleekt, met een klein groen vlekje – ik dacht eerst dat ik een hele andere soort had." Zonder ervaring is het lastige materie, wil hij maar zeggen.

Het goeie aan dit rapport, zegt Sieben, is dat het zowel nuttige informatie biedt aan vrijwilligers die inventariseren, als aan terreinbeheerders: beide groepen leren meer over

de relatie tussen het terrein en de soorten die er voorkomen. Kennis van die relaties is niet vanzelfsprekend, maar wel noodzakelijk om bijzonder waardevolle gebieden, zoals het kersverse wasplatenreservaat Rottergaaster Wallen, veilig te stellen en optimaal te beheren.

Implementeren van kennis

Hij vindt het rapport goed leesbaar en toegankelijk. Maar om de kennis te implementeren is méér nodig. Persoonlijk is Sieben een groot voorstander van het organiseren van thematische workshops voor beheerders én mycologen, bijvoorbeeld over beheer van graslandpaddenstoelen of van schrale dennenbossen. "Maar daar moet dan wel ruimte voor zijn, en dat valt in deze tijd van bezuinigingen helemaal niet mee. Beheerorganisaties hebben wel wat anders aan hun hoofd dan workshops organiseren, vandaag over paddenstoelen, morgen over sprinkhanen en overmorgen over..." Er zal voor beheerders vanuit het terrein of het beheer een concrete aanleiding moeten zijn om aandacht te schenken aan paddenstoelen, meent hij. Aan hem zal het niet liggen en ook niet aan de interesse van de medewerkers: de dag voor het interview gaf hij nog een workshop graslandpaddenstoe-

len aan de boswachters op Terschelling. (In 2014 komt er een veldwerkplaats paddenstoelen).

Net als Ozinga pleit Sieben voor serieuze aandacht voor de meest waardevolle paddenstoelengebieden. "De laatste 25 jaar is er hard geïnventariseerd, er is nu wel een algemeen beeld van de mycologische hotspots. Als zo'n hotspot in je terrein ligt lijkt het me goed dat je daar als beheerder meer aandacht aan besteedt. De (amateur)mycologen kunnen de beheerders hierbij helpen, door uitleg te geven waarom een gebied mycologisch waardevol is." [HvB]

Voor meer informatie: rapport OBN181-DZ wim.ozinga@wur.nl

Bijzonder paddenstoelenrapport - Speciaal voor beheerders!

Slechts 250 exemplaren gedrukt: op = op

foto Wim Ozinga

Gradiënten tussen bos en schrale open habitattypen zoals duinen en heide zijn een belangrijk biotoop voor diverse mycorrhiza-vormers zoals de bruine ringboleet.

foto Wim Ozinga

De aan grote, liggende beukenstammen gebonden kammetjesstekelzwam profiteert van een beheer van niets-doen.

Positieve vegetatie-trends in stikstofgevoelige duinhabitats

foto Hans van den Bos

Nederlandse landgeiten op duinheide van Terschelling. Drukbegrazing gedurende een beperkte periode blijkt effectief om oude successiestadia met hoge en dichte grasvegetaties en struwelen, van o.a. Amerikaanse vogelkers, terug te dringen.

Uit een analyse van vegetatiekarteringen op de Waddeneilanden over de laatste 10-20 jaar blijkt dat herstelmaatregelen veelal een positief effect hebben gehad op de ontwikkeling van door Natura 2000 beschermde duinhabitats. Dit ondanks het feit dat de huidige stikstofemissies nog steeds veel te hoog zijn in vergelijking met de natuurlijke achtergronddepositie uit de eerste helft van de vorige eeuw. In andere woorden: door de herstelmaatregelen wordt de patiënt minder ziek, maar ze is nog steeds niet gezond.

PAS

De overheid probeert met de implementatie van de Programmatische Aanpak Stikstof (PAS) maatregelen te treffen die kwetsbare natuurgebieden minder moeten belasten. Dit wordt mede ingegeven omdat er binnen het vigerend beleid geen ruimte is voor economische ontwikkelingen die leiden tot meer uitstoot van stikstof. De PAS moet hiervoor de komende 20 jaar een oplossing bieden. Dat impliceert onder meer dat de beheerder van Natura 2000-gebieden wordt gevraagd om met herstelmaatregelen de natuurwaarden de komende beheerperiode in stand te houden, of tenminste de negatieve trend te stoppen. Bij een blijvende daling van de N-depositie én effectief herstelbeheer komt er mogelijk weer ruimte voor economische ontwikkelingen.

De resultaten van deze vegetatie-analyse moeten het beleid helpen bij de categorie-indeling van de Natura 2000-gebieden op de Waddeneilanden in het kader van het PAS-beleid.

Quickscan vegetatiekarteringen

Het verzoek voor de studie aan het OBN-deskundigenteam Duin- en Kustlandschap kwam van Dienst Landelijk gebied (DLG) en Provincie Friesland. EGG Consult voerde het onderzoek uit, in nauwe samenwerking met het deskundigenteam. Het ging primair om de vraag in hoeverre de beheerders op de Waddeneilanden met herstelmaatregelen mogelijkheden hadden om de negatieve effecten van de (hoge) stikstofdepositie te compenseren. In de quickscan stonden de habitats van de duinvalleien, duinheiden en de duingraslanden centraal.

De analyse is in belangrijke mate verricht op basis van kaartvergelijkingen van vegetatiekarteringen van elf representatieve gebieden waarvan naast recente karteringen ook kaarten uit het eind van de vorige eeuw beschikbaar waren. Daarnaast zijn meer gedetailleerde monitoringgegevens van vijf herstelprojecten gebruikt.

Herstelbeheer succesvol

De onderzoekers kwamen tot de volgende conclusies:

- De beheermaatregelen in de natte duinvalleien om de successie opnieuw op te starten zijn zeer succesvol geweest;
- Het beleid van dynamisch kustbeheer (dus het stimuleren van natuurlijke landschapsprocessen) is evenzeer succesvol om nadelige effecten van atmosferische N-depositie te compenseren;
- Een passend begrazingsregime (waaronder drukbegrazing) kan ervoor zorgen dat de achteruitgang van duinheiden en (beperkt) grijze duinen kan stabiliseren en zelfs positief kan worden omgebogen.

De uitkomst viel onderzoeker Henk Everts mee. "Maar je moet wel een slag om de arm houden. Zo had ik graag willen weten hoe de korstmossen – een goede indicator van de natuurkwaliteit van de duingraslanden – zich ontwikkeld hebben, maar dat konden we niet in alle gebieden vaststellen vanwege verschillen in gedetailleerdheid van de vegetatiekarteringen." Prominent kwam uit de studie dat de vegetaties in de duinvalleien door beheermaatregelen heel erg vooruit zijn gegaan. Maar ook hier plaatst Everts een kanttekening: "Oorspronkelijk hopten de duinvalleien van plek tot plek, maar door kustverdediging zijn de duinen gestabiliseerd en ontstaan er geen of nauwelijks nieuwe valleien. Dit betekent dat als je de natuurwaarden in deze oude duinvalleien wilt vasthouden - de pionierssituatie met veel Rode Lijstsoorten - dat je door de extra stikstof vaker zal moeten plagen."

Onderzochte habitattypen:

Duinvalleien

H2190A Vochtige duinvalleien (open water)
H2190B Vochtige duinvalleien (kalkrijk)
H2190C Vochtige duinvalleien (ontkalkt)
H6410 Blauwgraslanden

Duinheiden

H2140A Duinheiden met kraaihei (vochtig)
H2140B Duinheiden met kraaihei (droog)
H2150 Duinheiden met struikhei
H6230 Heischrale graslanden

Duingraslanden

H2130A Grijze duinen (kalkrijk)
H2130B Grijze duinen (kalkarm)
H2130C Grijze duinen (heischraal)

Zorgelijke ontwikkelingen

De onderzoekers constateren in hun rapport dat er op sommige eilanden nog steeds zorgelijke ontwikkelingen plaatsvinden die de effectiviteit van beheerinspanningen sterk beperken of te niet doen. Een brongerichte aanpak om de veel te hoge N-depositie te verlagen vindt nog onvoldoende plaats. Veel van de N-depositie komt naar eilanden vanuit vaste landsbronnen in binnen en buitenland en van de zeescheepvaart. Een niet onbelangrijk deel komt echter ook uit lokale bronnen op de eilanden zelf. Een duidelijk probleem is de polder op Schiermonnikoog met een zeer intensieve melkveehouderij. Vanuit deze polder vinden hoge emissies plaats naar de naastliggende kwelders en duingebieden, die ten minste twee maal hoger zijn dan op andere eilanden. In dergelijke gevallen is maatwerk nodig, zowel qua onderzoek als het nemen van passende maatregelen.

Bouwsteen

Christina Schipper van DLG zegt blij te zijn met deze studie. "Voor de gebiedsgerichte uitwerking van de PAS hadden we aanvullende informatie nodig. In nauw overleg met het OBN-deskundigenteam Duin- en kustlandschap en Henk Everts zijn we gekomen tot deze onderzoeksopzet. De resultaten van dit OBN-rapport vormen een belangrijke onderbouwing van de PAS; het is een van de bouwstenen die inhoudelijke stevigheid geeft aan de PAS-uitwerking. De rapportage zal bovendien onderdeel uitmaken van het Natura 2000 beheerplan van de Waddeneilanden, de PAS is hier integraal in opgenomen." [HvdB]

Voor meer informatie: rapport OBN180-DK everts&devries@eggconsult.nl

Herstel duindynamiek Schouwen mogelijk

Er zijn goede mogelijkheden om het zand op de Kop van Schouwen weer duurzaam te laten stuiven. Dat gaat niet vanzelf. De mens zal een stevig handje moeten helpen om de natuurlijke motor weer te starten. Provincie en beheerders hebben het voornemen om over een breed en diep gebied kerven te graven in de zeeoep en in de duinen begroeiing te verwijderen.

De duinen op de Kop van Schouwen behoorden heel lang tot de meest dynamische duingebieden van Nederland. Dat is verleden tijd. De Zeeuwen vonden die beweeglijke duinnatuur maar gevaarlijk. Door helm en bomen aan te planten legden zij het zand effectief vast, tot in het stuifzandenreservaat aan toe. Ook infiltratie van water voor de drinkwaterwinning en het grotendeels wegvallen van konijnenbegrazing dempte de duindynamiek. Daar bovenop kwam nog eens de last van stikstofdepositie; ongebreidelde grasgroei en enorme uitbreiding van struikvegetaties zijn het resultaat. Gezien de natuurdoelen die men hier nastreeft is dat een belangrijke hinderpaal. Want de voor dit Natura 2000-gebied kenmerkende habitattypen witte- (H2120) en grijze duinen (H2130) kunnen niet zonder stuivend zand.

Verkenning én advies

De vraag van Provincie Zeeland en beheerders Staatsbosbeheer en Natuurmonumenten was of verstuiving hier in potentie nog wel mogelijk was. En wat moesten ze doen om de dynamiek te herstellen? Deltares-onderzoeker Bert van der Valk en projectleider van het OBN-onderzoek begon met zijn team aan de landschapsecologische analyse. Hij richtte het onderzoek niet zozeer op de vegetatie maar op herstel van het complete systeem. Met dat team keek hij naar het biotische én abiotische proces. Hoe zit het met windpatronen en neerslag? En wat is er in het verleden gebeurd? Met innovatieve technieken als grondradar en optisch gestimuleerde luminiscentie (OSL) is de structuur van de zandafzettingen in het duinlandschap in kaart gebracht en is de ouderdom van zandafzetting bepaald. "Door deze technieken te combineren hebben we kunnen uitrekenen dat de duinen in de 17e en 18e eeuw jaarlijks maar een meter per jaar opschoven. Dat is nieuw inzicht!" vertelt een enthousiaste Van der Valk. "Er was in die tijd weinig begroeiing: men joeg er koeien in en kapte alles wat houtig was." Mede hierdoor is hij ervan overtuigd dat het alleen met een grootschalig en gericht strippen van de vegetatie mogelijk is de dy-

foto Marcel Bakker

Onderzoeker brengt met grondradar structuur van zandafzettingen in kaart.

foto Marcel Bakker

Voordat met innovatieve techniek (OSL) de ouderdom van zandafzettingen kan worden bepaald moeten eerst zandmonsters worden verzameld.

namiek weer terug te brengen. "Je hoeft niet alles te verwijderen, je kunt bijvoorbeeld de noordhellingen laten staan, dat zijn vaak de botanisch meer interessante stukken. Als je het slim doet en je maakt de meest naar het zuidwesten gerichte hellingen kaal, dan heb je een grote kans dat het voor langere tijd dynamisch wordt." Hij beseft goed dat dit beheeradvies ingrijpend is: "Het is niet zomaar wat, het op deze schaal terugzetten van de successie, je moet er wel vertrouwen in hebben dat je in de loop van de jaren dezelfde of een betere natuurkwaliteit terugkrijgt."

Natura 2000 en PAS

Volgens Mirjam Kuzee, medeopdrachtgever van deze studie vanuit de provincie Zeeland, lag de vraag hoe men de duinen weer kon laten stuiven er al lang. "Om het duinsysteem te kunnen herstellen moet je weten hoe het in elkaar zit, hoe het werkt. Met dit onderzoek hebben we nu informatie die nog volledig ontbrak. Het is echt nieuwe kennis, die we ook nodig hadden om goed onderbouwd

met de herstelmaatregelen aan de gang te kunnen gaan in het kader van Natura 2000-doelen en de PAS. Samen met de studie van Bas Arens over herstelstrategieën voor de Kop van Schouwen en de Manteling van Walcheren hebben we nu een geweldige stapel wetenschappelijke kennis."

Zij voegt er aan toe dat de provincie er veel belang aan hecht dat de natuur in het gebied zich herstelt. "Want wij moeten ervoor zorgen dat alle maatregelen voor de Natura 2000-doelen worden uitgevoerd." De provincie legt de laatste hand aan de herstelstrategieën voor de Kop van Schouwen. Daar staat concreet in wat er de komende zes jaar gaat gebeuren. Kuzee: "We willen kerven graven en het gebied zó inrichten dat er aansluiting komt tussen zeeoep en achterduin. En natuurlijk gaan we de overstuiving monitoren en grijpen we in als dat nodig is." [HvdB]

Voor meer informatie: rapport OBN184-DK bert.vandervalk@deltares.nl

Rectificatie In het stukje over het OBN-rapport Fauna in het rivierengebied staat dat onderzoeker Marieke de Lange bij de WUR werkt; dit moet zijn: Alterra Wageningen UR.

Nieuwe rapporten

.....
Natura 2000 kennislacunes De Wieden en De Weerribben. [OBN171-LZ](#)

.....
Vegetatietrends van N depositie gevoelige duinhabitats op de Waddeneilanden
[OBN180-DK](#)

.....
Paddenstoelen in het natuurbeheer - Preadvies paddenstoelen. [OBN181-DZ](#)

.....
Verkenning herstel mogelijkheden duindynamiek Westduinen (Schouwen).
[OBN184-DK](#)

- Rapporten kunt u gratis bestellen via info@bosschap.nl onder vermelding van de rapportcode.
- De OBN-rapporten zijn bovendien als pdf te downloaden van www.natuurkennis.nl Op deze website vindt u daarnaast informatie over de uitvoering van beheermaatregelen in de diverse landschappen.
- Praktische beheervragen kunt u stellen op www.wikinatuurbeheer.nl – een team van beheerders en onderzoekers reageert op uw vragen.
- Op www.natuurportal.nl vindt u een krachtige zoekmachine om specifiek op natuuronderwerpen te zoeken.

o+bn colofon

De o+bn nieuwsbrief is een uitgave van het Bosschap. Een pdf-versie vindt u op www.natuurkennis.nl.

Redactie

Hans van den Bos, Anne Reichgelt, Wim Wiersinga

Redactie-adres

Bosschap
Postbus 65, 3970 AB Driebergen
info@bosschap.nl

Lay-out

Aukje Gorter grafisch ontwerper

Druk

Senefeleder Misset, Doetinchem